

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-ЖЕРТВ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті розглянуто проблему сімейного насилля над дітьми, основні аспекти правової підтримки дітей-жертв сімейного насилля та розкрито необхідність профілактики даного негативного явища.

Summary. The article outlines the problem of violence above children in family, basic aspects of legal support of children-victims of family violence and the necessity of conducting of prophylaxis for this negative phenomenon.

Постановка проблеми. Права дитини — це певні спеціальні можливості, необхідні людині віком до 18-ти років для існування й досягнення зрілості.

У Конвенції ООН про права дитини є вимоги, що гарантують свободу й гідність дітей, а також визначено умови, за яких вони можуть формуватись як особистості і громадяни. Дитину визначено самостійним суб'єктом права [5, с. 9].

Однією з найактуальніших проблем сьогодення, не зважаючи на всю різноманітність форм та методів її подолання, залишається проблема сімейного насилля над дітьми, що порушує їх права на повноцінний розвиток, право на особисту недоторканість, на повагу до власної честі та гідності та багато інших.

Українська держава, орієнтуючись на власні традиції та здобутки багатьох розвинених країн, а також на норми міжнародного права, всіляко намагається сприяти захисту основних прав та свобод дитини на законодавчому рівні. Проте, вочевидь, через появу все нових і нових соціально-економічних проблем в сфері сім'ї, викоринити явище насилля над дитиною не вдається.

Постановка цілей статті. Метою нашого дослідження є з'ясування особливостей правової підтримки дітей в Україні, що стали жертвами сімейного насилля.

Загальний аналіз досліджень та публікацій. Проблема насилля в сім'ї, зокрема над дитиною, стала предметом дослідження як зарубіжних так і вітчизняних педагогів, психологів, серед яких: І. Д. Бех, О. І. Захаров, О. Б. Орлов, О.О. Кочемирівська, Л. С. Нечепоренко, Н. Г. Опухова, І. А. Хозраткулова, В.В. Радул та ін.

Результати теоретичного аналізу. Згідно Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 року (редакція від 09.12.2012 р.), насильством в сім'ї визнаються будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та

громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Відповідно до цього ж Закону, серед основних видів сімейного насилля – фізичне, сексуальне, психологічне та економічне [4]. В силу різних обставин діти дуже часто піддаються тому чи іншому виду сімейного насилля.

Згідно з даними Державного комітету статистики України на кінець 2013 р., 61 % дітей у віці від 2 до 14 років були жертвами психологічного або фізичного покарання у своїх сім'ях. Крім того, в 11 відсотках українських сімей вважають, що фізичне покарання може бути застосоване до дитини [9].

Найчастішими причинами вчинення насилля над дітьми є:

- згубні звички одного або обох з батьків (алкоголь, наркотики) та їх асоціальна поведінка загалом;
- складне економічне та матеріальне становище сім'ї;
- порушення соціально-психологічного клімату;
- соціальна та особистісна незрілість батьків;
- нерозуміння потреб та цінностей дитини;
- відсутність справжньої любові до дитини;
- відсутність чіткої моделі сімейного життя і родинного виховання в конкретній сім'ї;
- втручання у виховання дитини старших членів сім'ї або осіб, що не мають родинних зв'язків з конкретною сім'єю;
- прийомна сім'я;
- неповна сім'я або сім'я, де один з батьків не є рідним та багато інших.

На нашу думку, виходячи з усього різноманіття причин, що спонукають до вчинення протиправних дій щодо дітей в сім'ї, важко розмежовувати види насилля, що до них застосовуються. Адже, фізичне насилля може супроводжуватись економічними утисками дитини та психологічним тиском на неї. Найстрашніше, коли до попередньо вказаних, додається ще й сексуальне насилля.

Діти-жертви насилля потребують тривалої соціально-психологічної допомоги, курсу реабілітації, корекції негативних психологічних та поведінкових явищ, корекції стосунків з батьками та іншими членами сім'ї, подальшого супроводу з боку компетентних фахівців. Все це передбачається законодавством України.

Вихідною ідеєю законодавчого забезпечення прав дитини в Україні є принцип «усі діти рівні від народження»: відповідно до ст. 52 Конституції України, діти рівні у своїх правах, незалежно від походження. В Конституції України зазначено, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом, держава гарантує утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

У статті 3 Конституції зазначено, що людина, її життя й здоров'я, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У статті 28 Конституції України встановлено, що «ніхто не може

бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню або покаранню» [8, с. 11].

Отже, окрім важливих законодавчих актів міжнародного рівня, серед яких і Конвенція ООН про права дитини, яка діє в Україні з 27 вересня 1991 року, Конституції України, захист дітей-жертв сімейного насилля здійснюється на основі:

- «Сімейного кодексу України» від 10.01.2002 р. (зі змінами станом на 01.03.2005 р.), який визначає засади шлюбу та особливості регулювання сімейних відносин, права та обов'язки подружжя, права та обов'язки матері, батька і дитини [8];
- Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р., який визначає правові основи запобігання насильству в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів, спрямованих на його подолання [4];
- Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2004 р. №38 «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї [6];
- Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. (редакція від 08.06.2013). Важливим моментом цього Закону стало положення, яке забороняє тілесні покарання дітей у родині [3];
- Розпорядження Кабінету Міністрів України № 2154-р «Про затвердження плану заходів з проведення Національної компанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року [7]. Одним із пріоритетних напрямів компанії є інформаційно-просвітницька діяльність з питань виховання гендерної культури та запобігання всім формам насильства в сім'ї для використання в позашкільній та позаурочній роботі загальноосвітніх навчальних закладів;
- Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» від 15.05.2003 р. [2], де конкретизуються форми різних видів насильства в сім'ї та уточнюються види покарання за вчинені дії;
- Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25.09.2008 р. [1], в якому, зокрема, вказується необхідність впровадження корекційної програми, спрямованої на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї.

Як бачимо, правова підтримка дітей, що можуть зазнавати насилля в сім'ї забезпечується на високому рівні й підлягає постійному вдосконаленню існуючих законодавчих актів та створення супутніх соціальних програм, спрямованих на попередження даного явища та подолання його негативних наслідків.

Пріоритетним має залишатися завдання саме попередження проявів фізичного, економічного, психологічного чи сексуального насилля щодо дітей в сім'ях.

Робота фахівців соціально-психологічної, педагогічної, правової та інших сфер має спрямовуватися перш за все не на вторинну профілактику, коли ведеться робота з сім'ями, в яких було зафіксовано факти насильницьких дій щодо дитини, а на первинну, метою якої є завчасне попередження даного явища.

В межах такої профілактики необхідно:

- проводити роботу щодо забезпечення обізнаності дітей зі своїми правами;
- сприяти правовій грамотності молоді, дорослого населення щодо прав та обов'язків батьків і дітей та правової відповідальності за їх порушення;
- сприяти усвідомленню громадянами насильства в сім'ї, як соціальної проблеми;
- профілактична робота з молоддю, як потенційними батьками, щодо формування цінностей сімейних взаєностосунків;
- допомога молоді формуванні свідомого ставлення до створення сім'ї, народження та виховання дітей, у засвоєнні психолого-педагогічних знань щодо шляхів та методів виховання дитини;
- формувати у молодого покоління доброзичливе та відповідальне ставлення до оточуючих, сприяти дотриманню здорового способу життя;
- формувати у батьків мотивацію на пошук оптимальних шляхів виховання дитини та засобів підвищення ефективності виховних впливів;
- залучати фахівців відповідних установ та організацій, що допоможуть сім'ям з дітьми подолати негативні прояви у житті сім'ї, спричинені складним матеріальним та фінансовим становищем, несприятливим соціально-психологічним кліматом тощо.

Висновки. Отже, проблема сімейного насилля над дітьми залишається актуальною, не дивлячись на довготривалу правову, соціально-педагогічну та психологічну роботу щодо подолання цього явища. Правовий захист дітей, що постраждали від насильства в сім'ї забезпечується різними міжнародними та національними законодавчими актами. Але, більшість з них спрямовані на подолання проявів вже здійсненого насильства. Тому, з точки зору правового захисту дітей від насилля в сім'ї важливим є більш якісне законодавче сприяння попередженню цього негативного явища.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25.09.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/599-17>
2. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» від

- 15.05.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/759-15>
3. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. (редакція від 08.06.2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
  4. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2789-14>
  5. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Авт.: Волинець Л. С., Гурковська Л. П., Савчук І. В. — К.: ТОВ “К.І.С.”, 2011 — 132 с.
  6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2004 р. №38 «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї » [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20040123_038.html
  7. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 2154-р «Про затвердження плану заходів з проведення Національної компанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2154-2010-%D1%80>
  8. Сімейний кодекс України: Чинне законодавство зі змінами станом на 1 берез. 2005 р.(відповідає офіц. текстові). – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 84 с.
  9. Українське суспільство ще вважає насильство над дітьми нормою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukraiinske_suspilstvo_shche_vvagaе_nasilstvo_nad_ditmi_normoyu___pavlenko_1884265

Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції/ за аг. ред. проф. О. Кікінеджи. – Тернопіль: Стереарт, 2014. – 802 с.